

สัมมาชีพ: แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบ ในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์*

Right Livelihood: The Concept and Promotion Process of Good Conduct and Responsibility for Occupation of the People in Surin Province

¹พระพรหมวชิรมลิตี, ²พระราชาวิมลโมลิตี และ ³บรรจง โสเดชาติ

¹Phra Phromvachiramoli, ²Phraratchavimonmoli and ³Banchong Sodadee

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

^{1,2,3}Mahachulalongornrajavidyalaya University, Surin Campus Thailand.

³Corresponding Author's Email: banchong.sod@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ คือ เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสัมมาชีพ 1. ผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม 2. ผู้ประกอบการค้าขายประจำ 3. ผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ และ 4. คนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ การร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ และแบบสอบถาม จากกลุ่มนักวิชาการ กลุ่มผู้นำหรือปราชญ์ชุมชนและกลุ่มผู้ประกอบการสัมมาชีพ นำเสนอผลวิจัยเชิงพรรณนา

ผลวิจัยพบว่า 1. กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมจังหวัดสุรินทร์มีอัตลักษณ์เป็นที่ยอมรับและมีชื่อเสียง เน้นการทอเกี่ยวการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมผ้าไหมยกทองโบราณ ผ้าไหมโฮลโบราณ และเน้นในวิถีชุมชนคุณธรรมสำคัญคือความซื่อสัตย์สุจริตและรับผิดชอบต่อผู้บริโภค สร้างจิตสำนึกในคุณค่าแห่งภูมิปัญญาดั้งเดิม 2. กลุ่มสัมมาชีพประจำเขวาสินรินทร์ชุมชนเขมรโบราณ หมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงินที่มีอัตลักษณ์สวยงามมีเสน่ห์ด้วยลวดลายดั้งเดิม มีกระบวนการฝึกทักษะถ่ายทอดองค์ความรู้วิชาช่างจากรุ่นสู่รุ่นเป็นรหัสลับแบบตัวต่อตัว คุณธรรมเน้นความเพียรและความอดทนซื่อตรงต่อผู้บริโภคผ่านระบบกลไกตลาด 3. กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์เป็นวิธีการผลิตลดการใช้เคมีโดยใช้สารอินทรีย์แทน ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เน้นการเกษตรแบบผสมผสาน การแปรรูป การตลาด โดยใช้หลักศีลธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีน้ำใจเอื้อเฟื้อกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลคนในชุมชน ส่งผลให้ผลิตผลได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับทั่วไป 4. กลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้าง ส่วนใหญ่เป็นชาว “กุยอาเจียง” มีความรอบรู้ด้านคชลักษณ์ คชศาสตร์ ผูกพันกับช้างมาแต่โบราณ เชื่อผีปะกำที่เป็นแกนกลางเชื่อมโยงครอบครัววิถีชีวิตในทุกมิติ ปัจจุบันกลุ่มคนเลี้ยงช้างมีหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีการปรับตัวในการดำรงชีวิตให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป บนพื้นฐานความซื่อสัตย์ สุจริต อดทน และฉลาด

คำสำคัญ: สัมมาชีพ; แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้าง; ความสุจริตและความรับผิดชอบ; การประกอบอาชีพของประชาชนจังหวัดสุรินทร์

Abstract

This research aimed to study four objectives, i.e. to study the right livelihood promotion of 1. the silk entrepreneurs, 2. the beads entrepreneurs, 3. the organic farming entrepreneurs, and 4. the elephant keeping entrepreneurs. It was a qualitative research. Data collection was conducted by interview, group discussion, and questionnaires from the group of leaders or community scholars, and right livelihood entrepreneurs.

The findings were found that: 1. Silk in Surin province had a recognized and famous identity. It focused on tourism, cultural inheritance on the ancient Gold Silk, ancient Hole Silk, and the community ways. The main virtues were honesty and responsibility to consumers, building awareness of the values of traditional wisdom. 2. Khwao Sinarin Prakham Group was the ancient Khmer community and the silver handicraft village of which had a beautiful identity and charming with traditional patterns. There was a skill training process for transferring the knowledge of mechanics from generation to generation as on by one implicit code. It emphasized on the moralities of perseverance, patience, and uprightness to consumers through market mechanisms. 3. Organic farming was a production method on reducing the use of chemicals but using organic substances with adherence to the sufficiency economy principle. There was a systematic management emphasized on integrated agriculture, transformation, and marketing by using the moral principles of honesty, generosity, and helpfulness of which resulting in the standardized and generally accepted products. 4. Most of the elephant keeping group was "Kui A Jiang". They were well-knowledgeable in the characteristics and science of the elephants. They had been bound with elephants since ancient times, believed in the Pa Kueam Ghost which was the core covering every aspect of life. At the present time, there are many groups of elephant raising people. Each group had adapted to live to suit the changing times based on honesty and patience.

Keywords: Right Livelihood; Concept and Promotion Processes; Good Conduct and Responsibility; Occupation of the People in Surin Province

บทนำ

โลกยุคใหม่ (Modernity) ถูกกำหนดโดยกระบวนทัศน์แบบวัตถุนิยม (Materialism) อย่างสิ้นเชิง โดยมีวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือสำคัญ ย่นย่อโลกให้เล็กลงเป็นครอบครัวเดียวกัน ขยายผลสู่ทุนนิยม (Capitalism) บริโภคนิยม (Consumerism) สร้างความสะดวกสบาย กลายเป็นกับดักให้มนุษย์ตกอยู่ในกองทุกข์โดยไม่รู้ตัว ท่ามกลางวังวนแห่งความละโมภ กลุ่มหลง แก่งแย่ง แข่งขันแบบทำลาย โลกหลังยุคใหม่ (Postmodernism) เสน่ห์ของวิทยาศาสตร์เริ่มจางลง เศรษฐกิจทุนนิยมถูกตั้งคำถามมากขึ้นว่าสร้างโลกได้นานแค่ไหน ผู้รู้ได้สะท้อนให้เห็นว่า ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมนอกจากจะไม่สามารถสร้างสรรค์การอยู่ร่วมกันของมวลมนุษย์อย่างสันติสุขแล้ว ยังเปิดช่องว่างสร้างความแปลกแยกระหว่างมนุษย์ “รวย-จน” ถ่างกว้างออกไปเรื่อยๆ ที่สำคัญระบบทุนนิยมได้ลดคุณค่าและความหมายของมนุษย์เป็นเพียงสัตว์เศรษฐกิจ อี เอฟ ชูมัคเคอร์ (Ernst Friedrich "Fritz" Schumacher) ชี้ให้เห็นข้อจำกัดของเศรษฐกิจทุนนิยมไว้ในหนังสือ

Small Is Beautiful ว่า “ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในระดับที่ใหญ่เกินไปทำลายภูมิปัญญาความรับผิดชอบและความสามารถในการใช้สมองและมือของมนุษย์อย่างไร ทั้งนี้เพราะเทคโนโลยีขนาดใหญ่เกินกว่าที่มนุษย์จะควบคุมได้นั้นเป็นสิ่งที่มีความรุนแรง ไร้เมตตาธรรมแฝงฝังอยู่ในตัวมันยากที่จะแก้ไขได้ หากเกิดความขัดข้องขึ้นมาและยังทำให้มนุษย์ตกเป็นทาสของมันอีกด้วย ชุมักเคอร์ได้นำเสนอให้ใช้เทคโนโลยีระดับกลางในการแก้ปัญหา การว่างงาน การอพยพของประชากรจากชนบทสู่เมือง การครอบงำของบริษัทที่มีการจัดองค์การขนาดใหญ่ต่อคนงาน แทนที่จะหันไปหาระบบสังคมนิยม ซึ่งมีข้อบกพร่องตรงที่จำกัดเสรีภาพของมนุษย์และไร้ประสิทธิภาพในทางเศรษฐกิจ ยิ่งกว่านั้นยังได้เสนอให้มนุษย์ในปัจจุบันหันไปพิจารณาภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งก็คือคำสั่งสอนที่ปรากฏในศาสนา ที่เตือนให้มนุษย์เกรงกลัวและละอายต่อบาปความชั่วร้าย ประพฤติให้ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม เพื่อเป้าหมายชีวิตอันได้แก่การทำชีวิตให้ถึงความดีเลิศ” (Buddhist Economics, 2011) ทศนะเบื้องต้น เป็นความพยายามหนีออกจากทฤษฎีแนวคิดเศรษฐกิจที่ผิดพลาด เป็นช่องทางสำคัญสำหรับการถอดรหัสพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับชีวิตในด้านเศรษฐกิจ ถือเป็นทางเลือกใหม่ สำหรับนักคิดไทยได้ประยุกต์หลักสัมมาชีพในพุทธศาสนา มาเป็นแนวทางการพัฒนาใหม่ในมิติที่ว่า ไม่ใช่ GDP นำ แต่มุ่งสร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่เป็นเป้าหมายเพื่ออยู่ร่วมกันด้วยสันติ ดังที่ นพ.ประเวศ วะสี ให้ทัศนะว่า “...สัมมาชีพหมายถึงอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตัวเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้...สัมมาชีพจึงเป็นทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และศีลธรรมพร้อมกันไปอย่างบูรณาการ” (Wasi, 2009) หลักสัมมาชีพซึ่งมีรากฐานมาจากหลักการทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นทางเลือกทางรอดที่สำคัญในสถานการณ์ที่โลกกำลังถูกพัฒนากระแสทุนนิยมและวัตถุนิยมในปัจจุบัน

กรอบแนวคิดในการพัฒนาระบบสัมมาชีพชุมชนรวม 5 ฐานคิด ได้แก่ (1) การพัฒนาร่วมกันโดยยึดพื้นที่เป็นตัวตั้ง (2) ประกอบธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) (3) ร่วมทำงานแบบภาคียุทธศาสตร์ (4) การใช้กระบวนการการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (5) มุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีคุณภาพทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เกื้อกูลและไม่เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน ใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยไม่มีผลเสียต่อความต้องการของคนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต” (National Reform Council, 2015) สำหรับกลุ่มสัมมาชีพจังหวัดสุรินทร์นั้นมี 4 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มผ้าไหม กลุ่มประคำ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ และกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ซึ่งกลุ่มผ้าไหมสุรินทร์ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่ายิ่ง อารยธรรมที่ถูกถ่ายทอดสั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษในอดีตจนถึงปัจจุบัน มีลวดลายและเทคนิคการทอผ้าไหมที่ถ่ายทอดออกมาเป็นศิลปะ มีการประยุกต์ปรับเปลี่ยนเรื่อยมา ทำให้จังหวัดสุรินทร์ มีลายผ้าไหมมากที่สุดในประเทศไทย ในปัจจุบันผ้าไหมและเครื่องประดับเงิน งานศิลปหัตถกรรมที่ยังคงได้รับการสืบสานและถือเป็นเอกลักษณ์เป็นมรดกดีเด่นของจังหวัดสุรินทร์ (Fine Arts Department, 2007) กลุ่มประคำ สุรินทร์มีหัตถกรรมเครื่องเงินแบบโบราณ เป็นอัตลักษณ์ที่ขึ้นชื่อระดับประเทศ สืบทอดต่อกันมายาวนาน นับวันจะหาคนทำได้ยาก จึงควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ไม่ให้เลือนหายไป ผ่านโครงการสืบสานงานเครื่องเงินเพื่อพัฒนาฝีมือและขยายโอกาสผลิตภัณฑ์เครื่องเงินสู่สายตาชาวโลก ตามนโยบายของรัฐบาลด้านการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจของประเทศ ในแผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2561-2565 มีนโยบายพัฒนาและส่งเสริมเกษตรอินทรีย์อย่างครบวงจร โดยกำหนดวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อเพิ่มพื้นที่เกษตรอินทรีย์ เพื่อยกระดับสินค้าเกษตรอินทรีย์ให้ได้มาตรฐาน และเพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์ (Surin Provincial Office, Strategic and Information Group for Provincial Development, 2020) สำหรับกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ส่วนใหญ่เป็นชาว “กุยอาเจียง” ประกอบอาชีพจับช้างมาฝึกให้เป็นช้างบ้านเพื่อใช้งานต่างๆ มีความเชื่อเรื่อง “ผีปะกำ” และมีวิถีชีวิตผูกพันกับช้างมาแต่โบราณกาล (Fine Arts Department, 2007) ก่อเกิดวิชาคชศาสตร์หรือภูมิปัญญาช้าง ในปัจจุบันสุรินทร์มี

หมู่บ้านข้างหลายหมู่บ้านอาศัยอยู่แถบลุ่มแม่น้ำมูลตอนกลาง เขตอำเภอท่าตูม ชุมพลบุรี เป็นจุดศูนย์รวมช่างที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ จนได้รับสมญานามว่าสุรินทร์เมืองช่าง

การแสวงหาแนวทางที่ดีกว่า สมบูรณ์กว่าโดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นฐานสำคัญ จากการสำรวจแนวคิด ทฤษฎีพุทธ พบหลักฐานในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับหลักสัมมาชีพอยู่หลายแห่ง เช่น “ภิกษุทั้งหลาย...ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ละมิจฉาอาชีวะแล้ว ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ คือ เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม ด้วยเครื่องตวงวัด การรับสินบน การล่อลวง การตลบตะแลง การตัด(อวัยวะ) การฆ่า การจงจำ การตีชิงวิ่งราว การปล้น และการชู้กรรโชก” (Thai Tripitakas: 11/240/196) “สัมมาอาชีวะ เป็นไฉน ความงดความเว้น ความเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุเว้นจากมิจฉาอาชีวะ การไม่ทำ การเลิกทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุ(แห่งมิจฉาอาชีวะ) สัมมาอาชีวะ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ” (Thai Tripitakas: 35/492/374) เป็นต้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ทัศนะว่า “คำว่าสัมมาชีพ มิได้หมายเอาเพียงการประกอบอาชีพหรือหน้าที่การงานอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่เข้าใจกันโดยทั่วไป แต่หมายถึงการดำรงชีวิตที่ถูกต้องตั้งตามสถานะของแต่ละบุคคลก็ถือว่าเป็นสัมมาชีพ ดังเช่น พระภิกษುದำรงตนอยู่ในสมณธรรม ลูกประพณีติดนเป็นลูกที่ดี ฯลฯ ก็จัดว่าเป็นสัมมาชีพ” (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto), 2012) จากข้อมูลเบื้องต้นสรุปได้ว่าหลักคำสอนในพุทธศาสนามีแนวคิดสัมมาชีพอยู่ทั่วไป สามารถนำมาประยุกต์แก้ไขปัญหาให้เกิดคุณค่าสำหรับสังคมยุคปัจจุบันได้ หลักคิดที่สำคัญการมีชีวิตรอดในแง่ของเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธไม่ได้ตัดทอนเอาเพียงระบบเงินตรา หรือความพรั่งพร้อมทางวัตถุ แต่หมายเอาปัจจัยทั้งหมดให้มีความสมดุล สัมมาชีพคือทางออกสำหรับชาวพุทธ บนกระแสเชิงวกรากของของลัทธิทุนนิยม

จากข้อมูลข้างต้น ทำให้คณะผู้วิจัยสนใจที่จะสืบค้นวิจัยแสวงหาคำตอบ เพื่อยืนยันว่ามีการประยุกต์ใช้หลักสัมมาชีพในพระพุทธศาสนาทั่วไปในชุมชน โดยเน้นศึกษากลุ่มสัมมาชีพในจังหวัดสุรินทร์ 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผ้าไหม กลุ่มประจำ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ และกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ในประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ อันจักเป็นกรณีตัวอย่างให้กับชาวพุทธกลุ่มอื่นๆ สร้างคุณค่าและบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตตามอุดมคติพุทธศาสนา ตลอดถึงก่อเกิดประโยชน์ทั้งต่อปัจเจกบุคคลและสังคมสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์
3. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์
4. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย “สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์” เป็นโครงการชุดที่ประกอบด้วยโครงการย่อย 4 โครงการ ได้แก่ โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประจำในจังหวัดสุรินทร์ โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ และโครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ โครงการชุดจึงมีลักษณะการวิจัยวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม ซึ่งมีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี เริ่มจากการศึกษาและสำรวจสืบค้นข้อมูลเบื้องต้น แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัยจากเอกสาร โดยเน้นข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดสัมมาชีพและความรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างสัมมาชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหม ผู้ประกอบการค้าขายประคำ และผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย คัมภีร์อรรถกถา รายงานการวิจัย ตำรา วารสารและเอกสารวิชาการ เป็นต้น นำมาถ้อยแถลงให้เป็นองค์ความรู้ เพื่อวางกรอบแนวคิดการวิจัยให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน แล้วนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อนำไปเป็นฐานข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์สังเคราะห์ตอบโจทย์โครงการวิจัยย่อยทั้ง 4 โครงการ

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม การเก็บข้อมูลของโครงการย่อยทั้ง 4 โครงการ ได้แก่ โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการค้าขายประคำในจังหวัดสุรินทร์ โครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ และโครงการเสริมสร้างสัมมาชีพของคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ มีการออกแบบกำหนดรูปแบบศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลแตกต่างกันไปตามลักษณะที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่และเนื้อหาของแต่ละโครงการ ขอบเขตระยะเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนามอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2561-2563

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มสัมมาชีพแต่ละโครงการย่อย มีการกำหนดสัดส่วนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่ตรงกันแต่กำหนดจำนวนแตกต่างกัน รวมทั้งสิ้นจำนวน 73 รูป/คน จำแนกได้ดังนี้ กลุ่มนักวิชาการจำนวน 9 รูป/คน กลุ่มผู้นำหรือปราชญ์ชุมชน จำนวน 12 รูป/คน และกลุ่มผู้ประกอบสัมมาชีพ จำนวน 52 คน โดยกลุ่มผู้รับผิดชอบแต่ละโครงการลงเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง ด้วยการสังเกต สัมภาษณ์ และเสวนากลุ่ม

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา เริ่มจากการประชุมโครงการย่อยเพื่อสร้างเครื่องมือร่วมกันทั้ง 4 โครงการ ได้แก่ บัตรบันทึกเอกสาร แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และแบบสอบถาม ซึ่งแต่ละโครงการย่อยออกแบบคำถามจากวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อนำไปใช้ในภาคสนามตามความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่และเนื้อหาการวิจัย โดยมีผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องและความเที่ยงตรงและนำไปทดลองใช้ จากนั้นนำมาปรับปรุงแล้วจึงนำไปใช้เก็บข้อมูลภาคสนามต่อไป โดยส่วนใหญ่ใช้เครื่องมือ 4 ประเภทแรก มีเพียงโครงการกลุ่มเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ เท่านั้นที่เพิ่มเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูลเป็นแบบสอบถามจำนวน 50 ชุด

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล โครงการย่อยแต่ละโครงการนำเครื่องมือที่ได้รับการตรวจสอบความเที่ยงตรงจากผู้ทรงคุณวุฒิเรียบร้อยแล้ว ลงเก็บข้อมูลตามกลุ่มสัมมาชีพที่ทำการศึกษา ได้แก่ (1) กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหม ประกอบด้วย ชุมชนเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ ชุมชนบ้านท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ และชุมชนบ้านปราสาท อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ (2) กลุ่มผู้ประกอบการค้าขายประคำ ประกอบด้วย ชุมชนบ้านเขวาสินรินทร์ บ้านโชค และบ้านสตอ อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ (3) กลุ่มเกษตรอินทรีย์ ประกอบด้วยกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา ตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว ตำบลหนองสนธิ อำเภอจอมพระ และกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านทัพไทย ตำบลท่อม อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ (4) กลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้าง ประกอบด้วย ชุมชนบ้านหนองบัว ชุมชนบ้านตากกลาง และชุมชนบ้านกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนามอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2561-2563

ขั้นตอนที่ 6 นำข้อมูลภาคสนามมาตรวจสอบ จัดระบบ วิเคราะห์ สังเคราะห์ นำเข้าสู่กระบวนการประชุมสรุปร่วมกันในโครงการชุด ตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่างๆ มาเปรียบเทียบ (Data Triangulation) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเที่ยงตรงของข้อมูลโดยรวม

ขั้นตอนที่ 7 เขียนสรุปรายงานการวิจัยเสนอต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์เพื่อตรวจสอบและประเมินผล จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขและรายงานผลการวิจัย

ผลการวิจัย

สัมมาชีพ คือ การกระทำทั้งหมดเพื่อการดำรงอยู่แห่งชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต การศึกษาวิจัยนี้ไม่มุ่งแสวงหาคำตอบเพียงกระบวนการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจกสินค้า การให้บริการ หากแต่สืบค้นถึงความ เป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตในทุกมิติ อัตลักษณ์ของชุมชน การสืบทอดภูมิปัญญา กิจกรรมต่างๆ ที่ดำรงชีวิตอยู่ได้ มีผลการศึกษาวิจัยของกลุ่มสัมมาชีพทั้ง 4 กลุ่ม เรียงตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า (1) สุรินทร์เป็นพื้นที่ที่มีผ้าไหมมากและหลากหลายที่สุดในประเทศ ดังข้อมูลว่า “สุรินทร์เมืองเมกะแห่งผ้าไหมไทย และมีความหลากหลาย” และสามารถรักษาสืบทอด ภูมิปัญญาผ้าไหมต่อเนื่องไม่ขาดสายตั้งแต่โบราณกาลจนกระทั่งปัจจุบัน โดยยึดโยงเข้ากับคติความเชื่อทาง ศาสนา ระเบียบแบบแผนวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิต ผลิตผ้าไหมเพื่อใช้ในครัวเรือน มีการประยุกต์เข้ากับ กระบวนการทุนนิยมในรูปแบบธุรกิจตลาดผ้าไหม สร้างแหล่งเรียนรู้กรรมวิธีการทอผ้าไหม เชื่อมโยงเข้ากับ กิจกรรมท่องเที่ยว (2) ชุมชนผ้าไหมท่าสว่าง มีชื่อเสียงระดับโลก มีกิจกรรมเกี่ยวกับผ้าไหมที่ครบวงจร เริ่ม ตั้งแต่กระบวนการผลิต ผลผลิต ตลาดผ้าไหม พิพิธภัณฑสถานแห่งเรียนรู้ ฯลฯ ชุมชนผ้าไหมแห่งนี้เน้นหนักไปใน ด้านธุรกิจการค้าผ้าไหมเป็นหลัก ซึ่งต้องรับประกันด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ และการบริการ ดังนั้น หลักปฏิบัติ ของกลุ่มสัมมาชีพ เน้นคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและรับผิดชอบต่อผู้บริโภค (3) ชุมชนบ้านนาตัง ความโดดเด่นในการอนุรักษ์และสืบทอดรักษามรดกทางวัฒนธรรมไหมภายใต้เอกลักษณ์ผ้าไหมโฮลโบราณ “ราชินีแห่ง ไหม” เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาผ้าไหมโบราณถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านระบบครัวเรือน ฝึกให้อุษณมี ความขยัน อดทน จิตใจแน่วแน่ มุ่งมั่น ทุ่มเท มีความรับผิดชอบ สร้างสรรค์ผลงานที่ประณีตจนเป็นที่รู้จัก กว้างขวาง (4) ชุมชนบ้านปราสาท เป็นชุมชนที่โดดเด่นในการประยุกต์ภูมิปัญญาโบราณเข้ากับภูมิปัญญาร่วม สมัย โดยมีผู้นำชุมชนและพระสงฆ์เป็นแกนนำสำคัญ สำหรับภูมิปัญญาผ้าไหมส่วนใหญ่ยังเน้นในด้านการทอผ้า ไหมเพื่อใช้ในครัวเรือน เน้นการฝึกฝนคนรุ่นหลังให้เกิดความสุจริตและรับผิดชอบต่อสังคม มีความรักห่วงหา และ ภูมิใจในภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยผ่านระบบครอบครัวเป็นหลัก

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า (1) หมู่บ้านเขวาสินรินทร์ เป็นหมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงินที่มีอยู่ เพียงไม่กี่แห่งในประเทศไทย มีรูปการท่องเที่ยวที่หลากหลาย กล่าวคือมีกลุ่มสัมมาชีพครบทุกกลุ่มที่ ทำการศึกษา ได้แก่ กลุ่มประจำ กลุ่มผ้าไหม เกษตรอินทรีย์ และกลุ่มคนเลี้ยงช้าง (2) เขวาสินรินทร์ นอกเหนือจากประคำที่มีความโดดเด่นด้านลวดลายดั้งเดิมของผลิตภัณฑ์ที่มีความสวยงามมีเสน่ห์ดึงดูด นักท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นแหล่งผลิต ตลาดค้าขาย และศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องเงินที่ครบวงจร (3) รูปแบบหรือกระบวนการฝึกทักษะ การถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น มีลักษณะแบบตัวต่อตัว เป็นรหัส นัยแห่งวิชาช่าง ดังนั้นการถ่ายทอดองค์ความรู้มิใช่จะเรียนรู้ได้โดยง่าย เป็นการฝึกฝนทั้งทางกาย จิตใจ และ ปัญญาความคิด (4) เขวาสินรินทร์ เป็นชุมชนเขมรที่รักษาประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมแบบโบราณอย่างมั่นคง มีการจัดเทศกาลย้อนยุคที่เรียกว่า “นุ่งผ้าไหม ใส่ประเก้อม เรือมกันตรึม” (5) ด้านรูปแบบและกระบวนการ เสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบต่อชุมชนแห่งนี้ เน้นสร้างความซื่อสัตย์สุจริตและรับผิดชอบต่อ ผู้บริโภค ผ่านระบบตลาดการค้าและนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ซึ่งมีระบบและกลไกในการกำกับและควบคุม หลากหลาย เช่น หลักคำสอนทางศาสนา กฎกติกาของกลุ่ม ระเบียบแบบแผนของชุมชน กฎหมาย เป็นต้น

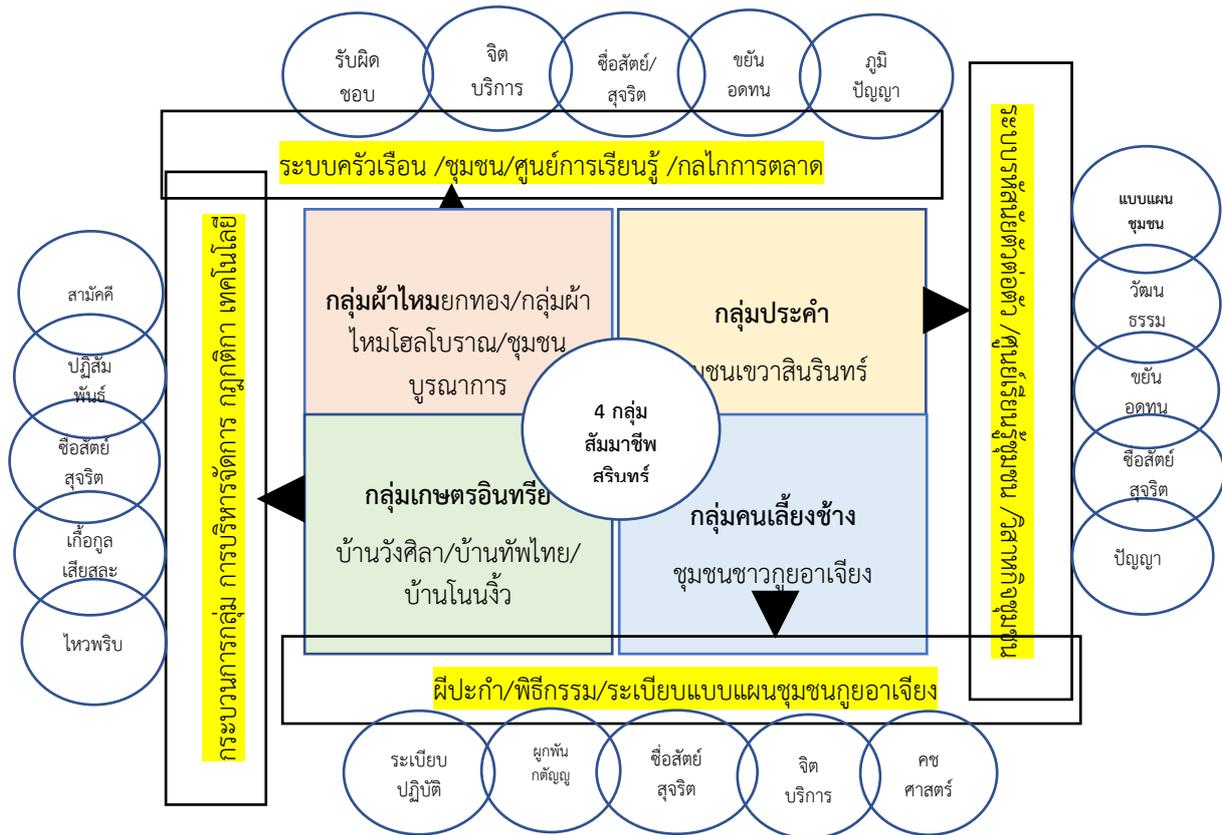
วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า (1) เกษตรอินทรีย์ คือ ส่งเสริมการใช้สารอินทรีย์ลดการใช้เคมี เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สุรินทร์เป็นจังหวัดต้นๆ ที่นำแนวคิดเกษตรอินทรีย์ เป็นกรอบสำคัญในแผนพัฒนา

จังหวัด จนกระทั่งปัจจุบันเป็น “เกษตรอินทรีย์ วิถีสุรินทร์ 4.0” (2) กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา มีอัตลักษณ์ คือ ความศรัทธาพระพุทธรูปศาสนา ผู้นำกล้าตัดสินใจเด็ดเดี่ยว ฉลาด ทำงานเป็นทีม บริหารจัดการในรูปแบบ คณะกรรมการ มีการพัฒนากิจกรรมกลุ่มหลากหลาย เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มแม่บ้านวังศิลา (ขนมแปรรูป) กองทุนหมู่บ้าน โรงเรียนข้าวชุมชน ธนาคารข้าวเปลือก เป็นต้น (3) กลุ่ม สัมมาชีพเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว ผู้นำมีความยืดหยุ่นสูง เป็นกันเอง ปฏิภาณไหวพริบดี มุ่งช่วยเหลือเกื้อกูล กันของคนในชุมชนแล้วขยายไปยังชุมชนอื่น บริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการ ทำงานเป็นระบบ มี กิจกรรมที่หลากหลาย เช่น ศูนย์เรียนรู้ต่างๆ เกษตรแบบผสมผสาน การแปรรูป การตลาด เป็นต้น คุณธรรมใช้ หลักศีลธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อ ปฏิบัติตามระเบียบของกลุ่ม สมาชิกกลุ่มจึงมีความ เข้มแข็งมั่นคง และมีความสุขในการดำเนินชีวิต (4) กลุ่มสัมมาชีพสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทย จำกัด เป็น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ตัวอย่างในภูมิภาค มีพัฒนาการแบบเรียนรู้จากความล้มเหลว แล้วค่อยๆ ก้าวไปสู่ความ มั่นคงเข้มแข็งจากการสร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์ พัฒนาแบบก้าวกระโดดด้วยการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี สารสนเทศ จนประสบความสำเร็จสูงสุดด้วยการจัดตลาดนัดสีเขียว ความสำเร็จที่สำคัญคือกลุ่มเกษตรกรที่ เข้าร่วมโครงการมีความเข้มแข็งขึ้น ทำให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกดีขึ้น เช่น สุขภาพอนามัยของสมาชิก คุณภาพของสิ่งแวดล้อม ต้นทุนการผลิตข้าวอินทรีย์ต่ำกว่าต้นทุนการผลิตข้าวทั่วไป

วัตถุประสงค์ที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า (1) การปรับตัวของคนเลี้ยงช้าง โลกยุคใหม่ภายใต้กระแสทุนนิยม พัดพาให้กลุ่มกุญอาเจียงกระจายกันไปตามทั่วสารทิศเพื่อชีวิตรอด ปัจจุบันปัญหาสังคมเมืองผลักดันให้คน เลี้ยงช้างกลับคืนถิ่น ทำให้เกิดศูนย์คชศึกษา และโครงการคชอาณาจักร เพื่อรองรับชุมชนคนเลี้ยงช้าง นอกเหนือจากการดำรงตนอย่างเสรีในวิถีดั้งเดิม (2) หมู่บ้านช้างเป็นแหล่งสัมมาชีพในอีกรูปแบบหนึ่งที่มี อัตลักษณ์เฉพาะตัว ในรูปแบบการบริการ การท่องเที่ยว ผลิตภัณฑ์สินค้าเกี่ยวกับช้าง เป็นต้น ปัญหาสำคัญ อย่างหนึ่ง คือ การสืบทอดภูมิปัญญาคชศาสตร์ที่มีมาตั้งแต่บรรพกาล ปัญหานี้ยังไม่พบทางออกที่ชัดเจน (3) ช้างในฐานะแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์ หมู่บ้านช้างคือแหล่งท่องเที่ยวสำคัญบนเส้นทางทางการท่องเที่ยว “1 ช่อง 2 แผ่นดิน” ระหว่างนครวัด-นครธม กับโลกของช้างจังหวัดสุรินทร์ เป็นสิ่งมหัศจรรย์ (Amazing) เป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับประเทศและจังหวัดมหาศาล ดังนั้น ช้างจึงเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญและสร้างความมั่ง คั่งยั่งยืนให้กับประเทศ (4) ฝึปะกำ แขนกลางข้อปฏิบัติหรือพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับช้าง เช่น พิธีการเข้าประจำ เชาะเพรียง สะปะช้างป่า เป็นต้น ทุกขั้นตอนล้วนเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น ฝึปะกำจึงเป็นแม่บทครอบคลุม วิถีชีวิตกุญอาเจียงทั้งหมด (5) หลังการนำช้างคืนถิ่น กลุ่มคนเลี้ยงช้างมี 3 ทางเลือก คือ ศูนย์คชศึกษา โครงการคชอาณาจักร และการดำรงชีวิตอยู่อย่างเสรีในวิถีดั้งเดิม จะอย่างไรก็ตาม ปัจจุบันกลุ่มคนเลี้ยงช้าง มีการปรับตัวในการดำรงชีวิตให้เข้ากับโลกสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยตระหนักถึงการเป็นนักบริการที่ดี บนพื้นฐานความสุจริตและรับผิดชอบ สามารถรักษาคุณค่าและความหมายแห่งภูมิปัญญาคชศาสตร์ไว้ได้

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยกลุ่มสัมมาชีพในจังหวัดสุรินทร์ทั้ง 4 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหม กลุ่ม สัมมาชีพประจำ กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ และกลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้าง ได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่เพิ่มเติม ขึ้น ดังนี้

Picture 1: Right Livelihood Group in Surin Province

จากภาพที่ 1 กลุ่มสัมมาชีพในจังหวัดสุรินทร์ 4 กลุ่ม สามารถอธิบายความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของกระบวนการเสริมสร้างสัมมาชีพของแต่ละกลุ่มได้ ดังนี้

1. **กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์** สุรินทร์ได้ชื่อว่าเป็นเมืองดักศิลาแห่งผ้าไหมเพราะมีชุมชนที่ผลิตผ้าไหมเกินกว่าร้อยละ 80 และมีความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าไหมจากอดีตถึงปัจจุบัน ดังกรณีตัวอย่างที่นำมาศึกษา ได้แก่ กลุ่มสัมมาชีพบ้านท่าสว่าง เป็นชุมชนผ้าไหมเพื่อการท่องเที่ยวมีชื่อเสียงระดับโลกมีกิจกรรมเกี่ยวกับผ้าไหมครบวงจร กลุ่มสัมมาชีพบ้านนาตัง เป็นชุมชนที่โดดเด่นในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าไหมโฮลโบราณ กลุ่มสัมมาชีพบ้านปราสาท เป็นชุมชนที่โดดเด่นในการประยุกต์ภูมิปัญญาโบราณเข้ากับปัญหาร่วมสมัย คุณธรรมหลักที่เป็นเครื่องสร้างเสริมสัมมาชีพ ได้แก่ ความรับผิดชอบ จิตบริการ ซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน และการสืบสานภูมิปัญญาไหม โดยผ่านระบบครัวเรือน ชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ และกลไกการตลาด

2. **กลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์** หัตถกรรมเครื่องเงินเป็นงานศิลปะที่มีไม่กี่แห่งในประเทศไทย และหนึ่งในนั้นคือหัตถกรรมเครื่องเงินเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ นอกเหนือจากมีประวัติความเป็นมาเกี่ยวเนื่องกับสกุลช่างเขมรโบราณแล้ว ยังมีอัตลักษณ์โดดเด่นหลายประการ เรียกได้ว่าครบเครื่องเรื่องประจำ เพราะเป็นแหล่งหัตถกรรมเครื่องเงินที่ครบวงจร ทั้งด้านการผลิต ผลิตภัณฑ์ที่สวยงาม ตลาดค้าขาย นอกจากนี้กระบวนการฝึกทักษะ การถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น แบบตัวต่อตัว ใช้ทักษะ ฝีมือ ความเพียรสูง เป็นการฝึกทักษะครบทั้งกาย ใจ และปัญญา ซึ่งมีลักษณะเป็นรหัสลับแห่งวิชาช่างเฉพาะด้านนี้ เสน่ห์ของอำเภอกุสุมาลย์ เป็นชุมชนเขมรที่ยังคงรักษาประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมแบบเขมรโบราณอย่างมั่นคง สะท้อนผ่าน “เทศกาลนุ่งผ้าไหม ใส่ประเก้อม เรือมกันตรึม” ของทุกปี ประการสุดท้ายเขวาสินรินทร์ มีอัตลักษณ์สำคัญในจังหวัดสุรินทร์ ครบทุกด้านไม่ว่าจะเป็น ประจำ ผ้าไหม คนเลี้ยงช้าง เกษตรอินทรีย์ เขวาสินรินทร์ จึงเป็น

ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดสุรินทร์ คุณธรรมสำคัญที่เป็นเครื่องสร้างเสริมสัมมาชีพ ได้แก่ ระเบียบแบบแผนชุมชนโบราณ ความภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิม ความซื่อสัตย์สุจริต ขยันอดทน รักษาภูมิปัญญาด้านประคำ โดยผ่านระบบรหัสนัดตัวต่อตัว ศูนย์เรียนรู้ชุมชน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

3. กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ เกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ถือเป็นนโยบายสำคัญของจังหวัด ที่เริ่มมาตั้งแต่สมัยอดีตผู้ว่าเกษมศักดิ์ แสนโกชณ์ สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้จังหวัดสุรินทร์เป็นเมืองเกษตรอินทรีย์อันดับต้นๆ ของประเทศไทย ในการศึกษาวิจัยได้ศึกษากลุ่มเกษตรอินทรีย์ 3 กลุ่มที่มีพื้นที่และบริบทชุมชนแตกต่างกันพอสมควร ทำให้เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้กลุ่มสัมมาชีพประสบความสำเร็จแตกต่างกัน ดังนี้ กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา ประสบความสำเร็จด้านคุณภาพผลผลิต โดยอาศัยคุณธรรม ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ มีความมั่นใจในอาชีพสุจริต เน้นการทำงานเป็นทีม มีกิจกรรมหลากหลาย มีความยืดหยุ่นสูง เป็นกันเอง ส่วนกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโนนจิว ประสบความสำเร็จในด้านการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง การผสมผสานกิจกรรมที่หลากหลายลงตัว โดยอาศัยความเสียสละ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การบริหารจัดการเป็นระบบ ส่งเสริมกิจกรรมปัญญา เน้นการเกษตรแบบผสมผสาน กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์บ้านทัพไทย พัฒนาการจากจุดเล็กๆ ที่เต็มไปด้วยปัญหา จนสามารถจัดตั้งสหกรณ์เกษตรอินทรีย์ทัพไทย จำกัด โดยเน้นสร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์ การบริหารจัดการเป็นระบบ สร้างกลไกมูลค่าเพิ่มราคาข้าว ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ จัดตลาดนัดสีเขียว ถือเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่ประสบความสำเร็จสูงจนได้รับยกย่องให้เป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ต้นแบบ เงื่อนไขสำคัญนำไปสู่ความสำเร็จของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ คือ ทำงานอย่างเป็นระบบ มีความเสียสละ และความฉลาด โดยสรุป คุณธรรมสำคัญที่เป็นเครื่องสร้างเสริมสัมมาชีพกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ ความสามัคคี ปฏิสัมพันธ์กลุ่ม ซื่อสัตย์สุจริต เกื้อกูลเสียสละ และไหวพริบปฏิภาณ โดยผ่านระบบกระบวนการกลุ่ม รูปแบบการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการ กฎกติกา และเทคโนโลยี

4. กลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นที่สุดในบรรดาสัมมาชีพของจังหวัดสุรินทร์ทั้งหมด เพราะความเป็นเมืองช้าง เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในระดับประเทศและระดับโลก จุดเริ่มต้นของเรื่องราวทั้งหมดเกี่ยวกับช้าง คือ ฝึปะกำ เพราะเป็นความเชื่อสูงสุดเป็นแกนหลักของกลุ่มคนเลี้ยงช้างชาวกูย ตามมาด้วยข้อเคลำ มนต์คาถา พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนระเบียบแบบแผนปฏิบัติต่างๆ ในชีวิต ประการต่อมาช้างกับการท่องเที่ยว “1 ชอง 2 แผ่นดิน” คือ ชองจอมชายแดนที่เชื่อมโยงอารยธรรมขอมในเสียมเรียบประเทศกัมพูชากับหมู่บ้านช้างในประเทศไทย ซึ่งกำลังดำเนินการให้เกิด amazing ช้างในหมู่บ้านช้างเป็นเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั่วสารทิศ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัยทำให้พื้นที่ช้างเหลือน้อยในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาศาสตร์ แห่่งทำมาหากิน โลกทุนนิยมเปลี่ยนวิถีของกลุ่มคนช้างเป็นสินค้าบริการแทนการถูกใช้แรงงาน โชคดีที่ชาวกูยอาเจียงมีอุปนิสัยรักสงบเสรีซื่อสัตย์ไม่เอาเปรียบจึงเป็นนักบริการที่ดี ทางเลือกทางรอดของช้างในโลกยุคใหม่ สังคมเมืองผลักดันให้ช้างถูกต้อนกลับสู่ภูมิลำเนา ก่อเกิดศูนย์คชศึกษา โครงการคชอาณาจักรภายในหมู่บ้านช้าง เพื่อรองรับการกลับมาของช้างชองทางเหล่านี้ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่เกื้อกูลกลุ่มคนเลี้ยงช้าง นอกเหนือจากการอยู่อย่างเสรีในวิถีดั้งเดิมแต่กระบวนทัศน์ใหม่ เช่น กระแสนวัตกรรมช้างเสรี กฎหมายเกี่ยวกับช้างบางประการ สร้างความอึดอัดต่อการดำรงชีพของกลุ่มคนเลี้ยงช้างพอสมควร โดยสรุป คุณธรรมสำคัญที่เป็นเครื่องสร้างเสริมสัมมาชีพกลุ่มคนเลี้ยงช้าง ได้แก่ ระเบียบปฏิบัติ รักผูกพันกตัญญู ซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ และความเกื้อกูล โดยผ่านฐานความเชื่อเรื่องฝึปะกำ พิธีกรรม และระเบียบแบบแผนของชุมชนกูยอาเจียง

กลุ่มสัมมาชีพในจังหวัดสุรินทร์ เป็นการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ สุวิถีชีวิตที่ยั่งยืน กล่าวคือ กระบวนการดำเนินงานและความสำเร็จของกลุ่มสัมมาชีพทั้ง 4 กลุ่ม มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ประกอบด้วย หลักพอประมาณ หลักความมีเหตุผล และหลักภูมิคุ้มกัน ที่มีฐานสำคัญ คือ

ความรู้(รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง) และคุณธรรม (ซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน สติปัญญา แบ่งปัน) ปัจจัยเหล่านี้ สร้างอาชีพ สร้างรายได้ สู่วิถีชีวิตที่ยั่งยืน ให้แก่กลุ่มสัมมาชีพจังหวัดสุรินทร์ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมสมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง สัมมาชีพ : แนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพของประชาชนในจังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ 4 ข้อ ซึ่งค้นพบผลวิจัยมีประเด็นที่น่านำมาอภิปรายผล ดังนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ เป็นพื้นที่ที่มีผ้าไหมมากและหลากหลายที่สุดในประเทศ กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์มีหลายลักษณะ มีทั้งส่วนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมผ้าไหม เส้นทางท่องเที่ยวทางสายไหม แหล่งเรียนรู้กรรมวิธีการทอผ้าไหม ธุรกิจผ้าไหม การทอผ้าไหมเพื่อใช้ในครัวเรือน โดยมีคุณลักษณะสำคัญในการประกอบสัมมาชีพ คือ ความซื่อสัตย์สุจริต เกื้อกูล ขยัน อดทน ไม่เอาเปรียบ ฯลฯ สอดคล้องกับงานวิจัยของสุภาพรรณ พาบู เรื่อง “การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์” (Phabu, Phabu and Kasetasing, 2013) ที่สะท้อนคุณธรรมสำคัญ เช่น การรู้จักแบ่งปัน ภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง การไม่เอาเปรียบคนอื่น เป็นต้น ดำเนินชีวิตบนหลักพอประมาณ หลักเหตุผล และหลักภูมิคุ้มกัน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า กลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์ มีแห่งเดียวคือกลุ่มสัมมาชีพประจำเขวาสินรินทร์ เป็นชุมชนเขมรโบราณขนาดใหญ่ เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงระดับประเทศ ทั้งนี้เป็นเพราะ เขวาสินรินทร์เป็นหมู่บ้านที่ตถกรรมเครื่องเงินที่มีอัตลักษณ์สวยงาม มีเสน่ห์ด้วยลวดลายดั้งเดิมสามารถตั้งกลุ่มอาชีพได้หลายกลุ่ม พึ่งพาตนเองได้ และมีกระบวนการฝึกทักษะถ่ายทอดองค์ความรู้วิชาช่างจากรุ่นสู่รุ่นเป็นรหัสลับแบบตัวต่อตัว เน้นคุณธรรมสำคัญ ได้แก่ ความเพียร ความอดทน ซื่อตรงต่อผู้บริโภคผ่านระบบกลไกตลาด สอดคล้องกับแนวคิด ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (Community Development Department Ministry of Interior, 2019) การสร้างอาชีพ สร้างรายได้สู่วิถีชีวิตที่ยั่งยืน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ 3 กลุ่มได้แก่ กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านวังศิลา บ้านโนนจิว และบ้านทัพไทย นำวิธีการผลิตลดการใช้เคมีโดยใช้สารอินทรีย์แทน เน้นความเป็นมิตรต่อธรรมชาติ ทำให้กลุ่มสัมมาชีพทั้ง 3 กลุ่มประสบความสำเร็จ และเป็นต้นแบบด้านเกษตรอินทรีย์ ทั้งนี้เป็นเพราะ กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เน้นการเกษตรแบบผสมผสาน การแปรรูป การตลาด โดยใช้หลักศีลธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีน้ำใจเอื้อเฟื้อกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ส่งผลให้ผลิตผลได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับทั่วไป สอดคล้องกับแผนพัฒนาของจังหวัด ที่มีเป้าหมายว่า “เมืองเกษตรอินทรีย์ ศูนย์เศรษฐกิจชายแดน ท่องเที่ยววิถีชุมชน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี” (Surin Provincial Office, Strategic and Information Group for Provincial Development, 2020) โดยกำหนดประเด็นการพัฒนาและส่งเสริมเกษตรอินทรีย์อย่างครบวงจร 3 ประการ คือ เพิ่มพื้นที่เกษตรอินทรีย์ ยกย่องสินค้าเกษตรอินทรีย์ให้ได้มาตรฐาน และเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 พบว่า กลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์มีหลายกลุ่ม ในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนกลาง เขตพื้นที่อำเภอท่าตูม กลุ่มคนเลี้ยงช้างส่วนใหญ่เป็น “กุยอาเจียง” มีความรอบรู้ด้านคชลักษณ์ คชศาสตร์ ผูกพันกับช้างมาแต่โบราณ เชื่อผีปะกำที่เป็นแกนกลางเชื่อมโยงครอบครัววิถีชีวิตในทุกมิติ ปัจจุบันกลุ่มคนเลี้ยงช้าง แต่ละกลุ่มมีการปรับตัวในการดำรงชีวิตให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป บน

พื้นฐานความสุจริตและความอดทน ในประเด็นสำคัญที่ค้นพบจากการวิจัย คือ พื้นที่ข้างเหลือน้อย ข้างกับการท่องเที่ยว 1 ช่อง 2 ประเทศ ทางเลือกทางรอดของข้างในโลกยุคใหม่ สอดคล้องกับงานวิจัยของสมาพร คล้ายวิเชียร และคณะ (Klaiwichian et al. 2007) ใน 4 ประเด็น คือ 1) ปัญหาเรื่องการไม่มีพื้นที่เลี้ยงช้าง 2) การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านข้างในอีสานใต้โดยเน้นพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว ตลาดท่องเที่ยว ความพร้อมทางการท่องเที่ยว 3) การพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเน้นการท่องเที่ยวตามเส้นทางสัญจรโบราณของชาวเขมร เส้นทางจาริกแสวงบุญ

หากน่านิยามท่าน ป.อ.ปยุตโต ที่ว่า “สัมมาชีพ” หมายถึงการดำรงชีวิตที่ถูกต้องดีงามตามสถานะของแต่ละบุคคล มิได้หมายเอาเพียงการประกอบอาชีพหรือหน้าที่การทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น มาเป็นกรอบคิด ทำให้พบว่ากลุ่มอาชีพทั้ง 4 กลุ่มที่ศึกษาวิจัยหรือแม้กลุ่มอาชีพอื่นๆ ในจังหวัดสุรินทร์ ล้วนจัดเป็นสัมมาชีพได้ทั้งสิ้น และหากพิจารณาตามเกณฑ์ที่ว่าเป็นอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตัวเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้ ตามมุมมองของ นพ.ประเวศ วะสี หรือมุมมอง อี เอฟ ชุมัคเคอร์ ที่ว่า มีความเกรงกลัวและละอายต่อบาปความชั่วร้าย ประพฤติให้ถูกตามครรลองคลองธรรม เพื่อเป้าหมายชีวิตอันได้แก่การทำชีวิตให้ถึงความดีเลิศ เช่นนี้ ก็นับได้ว่ากลุ่มผ้าไหม กลุ่มประจำ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ และกลุ่มคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ที่นำมาศึกษาวิจัย มีมาตรฐานแห่งสัมมาชีพดังกล่าว

สรุป

จากการศึกษาวิจัยกลุ่มสัมมาชีพทั้ง 4 กลุ่ม ถูกผูกติดยึดโยงไว้กับเศรษฐกิจโลกหรือกระแสทุนนิยมอันมีรากฐานจากวัตถุนิยมอย่างแน่นหนา จึงเป็นโจทย์ที่ยากมากสำหรับการเสริมสร้างด้วยหลักพระพุทธศาสนาให้เกิดความสมดุล เพราะจุดหมายปลายทางของวัตถุนิยมกับอุดมคติพุทธศาสนายุคคนละฟากฝั่ง อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวแทนสัมมาชีพจังหวัดสุรินทร์ทั้งหมดที่นำมาศึกษาวิจัย มีรูปแบบและวิธีการสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมจากบรรพบุรุษสู่ปัจจุบัน บนพื้นฐานวัฒนธรรมพุทธศาสนาท่ามกลางกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมได้อย่างลงตัว ดังข้อสรุป ต่อไปนี้ 1) กลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ (1) สุรินทร์เป็นพื้นที่ที่มีผ้าไหมมากและหลากหลายที่สุดในประเทศ เป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมผ้าไหม แหล่งเรียนรู้กรรมวิธีการทอผ้าไหม ธุรกิจผ้าไหม การทอผ้าไหมเพื่อใช้ในครัวเรือน (2) ชุมชนผ้าไหมท่าสว่างมีความโดดเด่นในด้านเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมธุรกิจผ้าไหม ภายใต้เอกลักษณ์ผ้าไหมยกทองโบราณ จนมีชื่อเสียงระดับโลก (3) ชุมชนบ้านนาตัง บ้านเขวาสินรินทร์ บ้านโชค อำเภอเขวาสินรินทร์ มีความโดดเด่นในด้านการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมภายใต้เอกลักษณ์ผ้าไหมโฮลโบราณ (4) ส่วนชุมชนบ้านปราสาททะเลงมีความโดดเด่นในด้านการทอผ้าไหมเพื่อใช้ในครัวเรือน รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างความสุจริตและความรับผิดชอบ ของกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหม เน้นสร้างความซื่อสัตย์สุจริตและรับผิดชอบต่อผู้บริโภค โดยผ่านระบบตลาดการค้าและนักท่องเที่ยว สร้างคุณธรรมสำนึกตระหนักในคุณค่าเกิดความรักห่วงหาและภูมิใจในภูมิปัญญาดั้งเดิม 2) กลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์ เขวาสินรินทร์เป็นแห่งเดียวของจังหวัดที่มีชื่อเสียงด้านหัตถกรรมเครื่องเงิน เป็นแหล่งผลิตและจำหน่ายตลอดถึงศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญา และยังเป็นพื้นที่ที่รักษาขนบธรรมเนียมเขมรโบราณ มีการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ภายใต้เทศกาล “นุ่งผ้าไหม ใส่ประเก้อม เรือมกันตรึม” อัตลักษณ์ประจำเขวาสินรินทร์ คือ ความโดดเด่นด้านลวดลายดั้งเดิมที่มีความงดงาม มีเสน่ห์ อันเกิดจากทักษะที่ชำนาญด้านฝีมือ ความคิด ความละเอียดประณีต ลุ่มลึกแห่งภูมิปัญญา ส่งผลให้ประจำเป็นผลิตภัณฑ์ที่สูงค่ายิ่ง สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดสุรินทร์ในด้านหัตถกรรมเครื่องเงิน 3) กลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์ จากผลการศึกษาภาคสนามพบว่ากลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์มีแนวคิดตรงกันในการหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีในผลผลิตด้านการเกษตร และมีรูปแบบ

ที่คล้ายคลึงกันในแง่ของการบริหารจัดการกลุ่ม สิ่งที่พบเห็นได้อีกประการคือผู้นำกลุ่มมีความฉลาด มีไหวพริบ ภูมิปัญญาในการเชื่อมโยงและพลิกแพลงเก่ง ที่สำคัญมีความมุ่งมั่นแน่วแน่ไม่ย่อท้อ เป็นปัจจัยสำคัญนำไปสู่ความสำเร็จ จุดที่แตกต่างกัน คือ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านวังศิลาได้รับการยอมรับในด้านข้าวเกษตรอินทรีย์ที่ได้มาตรฐานสูง กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์โนนจิ้งมีความสำเร็จอย่างสูงในการรวมกลุ่มของสมาชิกจำนวนมากและกิจกรรมที่หลากหลาย ส่วนสหกรณ์เกษตรกรอินทรีย์ทัฟไทย ได้รับยกย่องว่าเป็นกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์จังหวัดสุรินทร์ที่ประสบความสำเร็จสูงสุดและเป็นแบบอย่างให้ผู้สนใจในด้านนี้มาศึกษาดูงาน 4) กลุ่มสัมมาชีพคนเลี้ยงช้างในจังหวัดสุรินทร์ กลุ่มคนเลี้ยงช้างมีหลายกลุ่ม ได้แก่ เขมร ลาว กูย กลุ่มที่จัดเป็นต้นตอดั้งเดิมคือกลุ่มกูยอาเซียน สถานที่ที่กลุ่มคนเลี้ยงช้างอาศัยอยู่หนาแน่นคือแถบลุ่มน้ำมูลตอนกลาง บริเวณอำเภอชุมพลบุรี สะตึก ท่าตูม โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ชุมชนบ้านตากกลาง หนองบัว ตาพิศัย บ้านกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม ที่นั่นเป็นที่ตั้งศูนย์คชศึกษาและโครงการคชอาณาจักร เป็นศูนย์รวมเหล่าคนเลี้ยงช้างได้พักพิงตามแนวทางของรัฐ วิถีชุมชนคนเลี้ยงช้างมีพัฒนาการไปตามปฏิสัมพันธ์แห่งปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของโลก ในสมัยที่พึงพิงธรรมชาติชาวกูยอาเซียนมีวิถีความเป็นอยู่แบบชาวบ้าน ต่อมากระแสทุนนิยมรุนแรงมากขึ้นระบบเงินตรามีความหมายต่อชีวิต ผลักให้ชาวช้างต้องเดินทางไปแสวงโชคตามสถานที่ต่างๆ ล่าสุดปัญหาสังคมเมืองผลักดันให้ชาวกูยอาเซียนต้องกลับคืนถิ่น โดยมีศูนย์คชศึกษาและโครงการคชอาณาจักรรองรับเกื้อกูลสถานะความเป็นอยู่ ความสำคัญของกลุ่มคนเลี้ยงช้างสุรินทร์ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่ความเป็นอยู่ดูแลชีวิตครอบครัวหรือวิถีชุมชนคนเลี้ยงช้างดั้งเดิมเท่านั้น หากแต่มีความหมายต่อจังหวัด ประเทศ และระดับโลก จุดร่วมกระบวนการสร้างสัมมาชีพที่สำคัญ คือ ความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมแกนกลาง อาศัยความเชื่อของชุมชนเป็นพื้นฐานการจัดระเบียบแบบแผน ความรู้สึทรวงแขนในภูมิปัญญาดั้งเดิมและการทำงานอย่างเป็นระบบสร้างความสำเร็จให้กับกลุ่ม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องด้านเศรษฐกิจ สามารถนำองค์ความรู้จากงานวิจัยนี้ไปเป็นข้อมูลจัดทำแผนแม่บทการพัฒนา กำหนดนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ มาตรการ ในการบริหารจัดการ พัฒนาเศรษฐกิจพัฒนาส่งเสริมกลุ่มเศรษฐกิจฐานราก ให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็งในระยะยาว เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม

1.2 องค์กรสงฆ์ สามารถนำองค์ความรู้ของงานวิจัยไปเป็นข้อมูลและเป็นกรอบในการกำหนดนโยบาย จัดทำแผนยุทธศาสตร์ วางมาตรการแนวทางการดำเนินงาน ตลอดถึงกำกับ ควบคุม ติดตาม ประเมินผลในการอบรมพัฒนาชุมชนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน บนอุดมคติเศรษฐกิจแบบพุทธไม่ลุ่มหลงไปตามกระแสแห่งทุนนิยม

1.3 มหาวิทยาลัยทางพุทธศาสนา ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันสร้างองค์ความรู้และผลิตบุคลากรทางด้านพระพุทธศาสนาสามารถนำเอาองค์ความรู้จากงานวิจัย ไปขยายขอบเขตความรู้ให้มีรัศมียาวไกลขึ้น โดยนักวิชาการ อาจารย์ ครูผู้สอนสามารถใช้หรือนำข้อมูลเป็นแนวทางการศึกษาวิจัยต่อยอด ผนวกองค์ความรู้งานวิจัย เข้าสู่บทเรียนกระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์ในแง่มุมมองต่างๆ สร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบและเน้นความสำคัญต่อการบริหารจัดการความเป็นอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพุทธ ที่ไม่มุ่งเน้นไประบบเงินตราจนเกินไป การสร้างความรู้ความเข้าใจในรูปแบบและวิธีสอนธรรมที่ควบคู่กันระหว่างบทบาททวดกับชุมชน ให้มีความสมดุลกัน ประชาชน ได้แนวปฏิบัติ

ขัดเกลาหรือระเบียบแบบแผนที่เหมาะสมสำหรับตนเองในการจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจ ตลอดถึงต้องค้ำความรู้อะไรหรือหลักธรรมทางศาสนาเพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิต

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรศึกษาความสัมพันธ์ของคนเลี้ยงช้างกลุ่มชาติพันธุ์กูย-ลาว - เขมร
- 2.2 ควรศึกษาเปรียบเทียบการเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์
- 2.3 ควรศึกษาเปรียบเทียบการเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพประจำในจังหวัดสุรินทร์
- 2.4 ควรศึกษาเปรียบเทียบการเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์
- 2.5 ควรศึกษาเปรียบเทียบการเสริมสร้างกลุ่มสัมมาชีพในประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและราชอาณาจักรกัมพูชา

References

- Community Development. Ministry of Interior. (2019). *Guidelines for Building Community Livelihoods*. Bangkok: TBS Co., Press, Ltd.
- Fine Arts Department. (2007). *Surin's History*. Bangkok: Amarin Printing and Publishing Public Company Limited.
- Klaiwichian, S. et al. (2007). *Development of Elephant Villages as a Tourist Attraction in South Isan*. (Research Report). Buriram Rajabhat University.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitakas*. Bangkok: MCU Press.
- National Reform Council. (2015). *National Reform Council Agenda 28: System Reform to Build Strong Communities: Community Reform Plan*. Bangkok: Publishing House of the Representatives House Secretariat.
- Phra Brahmaganabhorn (P. A. Payutto). (2012). *Buddha-Dharma (Extended Edition)*. Bangkok: Pli Dharma Publishing House.
- Phabu, S., Phabu, T., & Kasetring, R. (2013). Lifestyle Living According to the Principles of Sufficiency Economy of Silk Weaving Group in Surin Province. *Humanities and Social Sciences*. Vol. 30 No. 1: January-April 2013, 1-16.
- Political Economics. (2011). *Buddhist Economics*. Retrieved 31, 2011, from <https://nanapolecon.wordpress.com/2011/08/31>
- Surin Provincial Office. *Strategic and Information Group for Provincial Development*. Development Plan of Surin Province. 2018-2022 (Review Edition 2020).
- Wasi, P. (2009). *Series of Thailand Reform on New Approach in Country Development, Building of Full Area Right Livelihood: The Foundation of Peace and Happiness*. Bangkok: TQP Co., Ltd.